

VERSENYMŰ ÉGŐ ZONGORÁRA

Bodor Ádám: *Az érsek látogatása*
Magvető, 1999. 127 oldal, 1190 Ft

Bodor Ádám nagy felfedezése: nincs valóság. Utoljára, emlékszünk még?, egy Cseh Tamás–Bereményi Géza-számban találkoztunk vele, igaz, már akkor – a nyolcvanas években – messziről, levélben szólt. Hozzánk? Kik vagyunk mi? Kik voltunk? Annyi bizonyos, hogy nem kevesen hallgatták címzettként a számat akkor és itt. Meg ott.

Bodor Ádám regényében, AZ ÉRSEK LÁTOGATÁSÁ-ban a hely, valamint az idő roppant ismerős, köze van hozzá, nem tekinthet el tőle, s éppen ezért hiába keresné az olvasó azokat az ismérveket, amelyekre klasszikus valóságmeghatározásokból emlékszik. Az emlékezés folyamatába inkább a regényolvasás folyamata kapcsol be: AZ ÉRSEK LÁTOGATÁSÁ-t valahogy úgy olvassuk, ahogyan bizonyos álmokból igyekszünk, hasztalan, felébredni. A lehetetlen és a lehetséges, a valószínű és a valószínűtlen, a hihető és a hihetetlen között ledől a válaszfal. Ezért az olvasó gyakran letepsi, majd újra előveszi a regényt, visszaretten, idegenkedik, védekezve az irodalom feletti – emberi élet alatti közeg ellen, amely megteremtette a saját nyelvét. És ez a nyelv annál érthetőbb, minél érthetlenebb világhoz való létmeghatározó kapcsolatunkat tárja fel.

Legyek, szerzetesek, tiraszpoli kutyák, bűz, szemét – tapasztalható, hogy van, látható, szagolható, megszokható. Mégsem valóságos. Nem is fiktív. Valamilyen köztes térben foglalja el valami másnak a helyét. Figyelmeztet, emlékeztet arra, ami nincs. Már vagy még nincs? Ez sem tudható. Bodor Ádám mindig erről mesél. Talán ő az egyetlen, aki el tudja mesélni, és el meri mesélni, hogy van egy világ, amelyben sokan élnek át széttöredezett időegységeket, s mire megszereznék a túléléshez szükséges tapasztalatokat, valamilyen már-már játékos képlékenységgé átrendez egyet-mást, úgy, hogy a tapasztalat érvényét veszti, a túlélés meg újrabizonyítja bizonytalanságát. Sok ismeret, sok tapasztalat halmazódik így fel áttekinthetetlen halmazzá, nem tudássá, hiszen ebben a világban, erről a vi-

lágrról semmi lényegeset nem lehet vagy nem érdemes megtanulni azon kívül, hogy nem derülhet ki: milyen.

Gyilkossággal kezdődik, gyilkossággal folytatódik a regény. Mindkét esetben kollektív gyilkos kövezi meg a Senkowitz nővéret, illetve a rókát. Miért? Ennek a kérdésnek ebben a regényben csak így lehet értelme: miért ne? Nincs okszerűség, ahogy véletlen sincs. Sok a gyilkos. A gyilkos: sokaság, tömeg, csoport. Arctalan, névtelen. Még akkor is, amikor zárómozzanatként az egyes és a többes közötti minimum a létszáma. Kettőnél kevesebb már csak azért sem lehet, mert az egy, akárki legyen és akármilyen, mindenképpen személy. Bodor Ádámnál a gyilkos és a gyilkosság azonos módon és mértékben személytelen – neve is csak az áldozatnak van! –, akár kollektív indulat, akár szakszerű alaposság jellemzi. Mintha az egyhangú vegetálás folyamatában – „*Napjaink nagyjából egyformán teltek, és már-már úgy tűnt, életünkben többé nem változik semmi*” – csakis egy-egy véres esemény, az erőszak látszólag ok és következmény nélkül kirobbanó pillanatai tagolnák az időt.

„*A két személyt, aki köpenye alatt jégcsákánnyal és jatagánnal vízkereszt délelőttjén, miatt mindenki a templomban énekelt, a rezidencián Periprava vikáriust meglátogatta, később magam is megismertem. Dolguk végeztével egyenesen Colentina Dunka fodrászatába siettek kezét mosni. Amikor meglátták magukat a tükörben, hamar még egy-egy hajmosást és körömvágást rendeltek.*”

Vigyázat, a tükör nem arcot mutat! A buzgó testápolás, tisztálkodás úgyszólván semlegesnek tűnő leírásába, pontosabban hangulati előkészítésébe az író már gondosan beolta a horrornyelv elemeit. Az akciófilmben jártas olvasót (amerikai) krimire éppúgy emlékezteti a *jégcsákány*, mint egy másik feltételezett olvasói réteget – korosztályt? – a Troc-kij-életrajzok utolsó fejezetére. A lehetséges képzetársításoknak ebben a nagyon rugalmas, nagyon tág körében egyetlen, valójában banális háztartási eszközönév összekapcsol, egyesít két ugyancsak látszólag különálló szakmát: a köztörvényesnek mondott bűnözőt a politikai gyilkosság végrehajtójáéval. Csakis az eszköz, az antropológia tárgyi tanúja vall itt a személyről, aki – ismétlem – mindvégig anonim és arctalan marad. A két sze-

mélytelen személyt a regénybeszédben mindössze az különbözteti meg, hogy az egyik jégcsákánnyal, a másik jatagánnal dolgozik. Már a két szerszám együtt való szerepeltetése a szövegben sötét humorral telített, a horrort banalizálja. Bodor Ádám nagy helyzet- és helyszínteremtő, felszabadítja az utalásban rejlő hatalmas képzeletmozgató erőket.

1999-ben mit mond az olvasónak a jatagán? Nem kisebb jelentésmezőt kanyarít maga köré, mint a másik kellék: üzenete eleve történelem, törökdtulás, véres ütközetek, mérszárlások, kivégzések (fővesztés általi!) képeit idézi fel. A Bodor Ádám gyakorolta hívős nyelvi terror az olvasó képzeletében forrósoodik föl, éppen az utalások, a jelentésszűrités, a közlésmódok energiájától. A jatagán pusztá hangzásával félelmet kelt, szótári jelentése pedig a célszerű szerszámokat is teremtő homo faber találékony elméjének bemutatott hommage: *„kétszeresen hajlított pengéjű rövid kard, markolatán két kis füllel”*. Mennyivel individualizáltabb szereplői a szövegkulisszák mögött végbement gyilkosságnak ezek a nagyon is beszédes tárgyak – persze az olvasói képzeletre ható írói képzelet szólaltatja meg őket! –, mint a dologi tulajdonságoknak *két személyként* megjelölt összessége: burleszkbe, némafilmbé tévedt reinkarnációi annak, ami Shakespeare-nél *Első gyilkos, Második gyilkos!* És mennyivel instrumentizáltabbak maguknál, amelyeknek történetük van, amelyek történeteket generálnak, emelnek be a regénybeli történés körébe; hozzájuk pedig, akiket habozva nevezünk embernek, a gyilkosságon kívül semmi sem tartozik, inkább ők tartoznak, a legmechanikusabb kapcsolódással, tárgyakhoz, amelyekkel gyilkosságot lehet elkövetni. Nagyon specializált működésükről csak horrornyelven lehet beszélni, s ez a nyelv olyan tárgysemleges stílusban rögzít látványokat, mint a filmkamera vagy a mikroszkóp. A tükör, amelybe Periprava vikárius két látogatója belenez Colentina Dunka fodrászatában, alig mutat többet, s nem is mutathat mást, mint egy szövettani vizsgálat kinagyított felvétele: *„Hajfűrtjeik csimbókosak voltak a nyiroktól, bélsártól és vértől, öltözékükön – afféle rézgombos barna posztóruha volt, amilyent a fegyőrök viselnek – elkent májcafatok és velődarabkák fényltek.”*

Ez a mikrorealista nem valóság – akárcsak

bizonyos álmoké – a maga elképesztő logikáját követi. Elbeszélője semmin sem csodálkozik, mindent észrevesz, olyan szenttelen megfigyelő, hogy akár elfásult tanúnak is lehet nevezni. Apátia vagy közöny, hogy nem minősíti, nem kommentálja, amit az érzékszervei közvetítenek? Erős ingereket, oly elemeket, hogy az állatok állandó jelenléte a regény világában a szó minden jelentésében természetes: *„...olyan vérszagúak voltak (ti. a vikárius feldarabolói), hogy a hiúzok fényes nappal a Bogdanski-révig kísérték őket”*.

Ha ember, ha állat, ha van neve, ha nincs: egyetlen szereplő sem cselekszik, csupán mozdulatokat végez: a gyilkosság is mintegy *elkövetődik*, hiszen minden mozdulat előkészíti a következő mozdulatot. És csakis azt. Annyit. A hiúzok a Bogdanski-révig kísérik a vérszagú szakembereket: ami azon a térítőn túl történhet, az már más mozdulatsor, más képsor, más történet.

A regény nyelvi dinamikája a célgömbé, amint befogadja és a pillanathoz szögezi a célpontot. Nincs negyedik dimenzió. Az idő csak térbeli közegben jelenik meg, de szétesett, tönkretett tárgyak, darálthús-szerű testrészek jelbeszédével, egyfajta lehetetlen, mozdulatlan mutogatással szól, azaz hallgat egy múltról, amikor villamoson közlekedtek, a hangszereken meg muzsikáltak valakik.

És a naptári jeles napok, úgymint Medárd, pünkösöd, vízkereszt? Talán a nyelvbe mumifikált hagyomány emlékét őrzik inkább, mint a hagyományt magát: emlék emlékei, önálló létük nincs, legalábbis kétséges. Egy láthatatlan kontraszt elemei tapinthatók ki a narráció bizonyos szavai és a létezés mindennapjai között: a szavak nem azt jelentik, amit ki tudja, mikor jelentettek, nem azt vagy egyáltalán semmit. Akárcsak bizonyos gesztusok, amelyek mögül – mint egy megroskadt díszlet – eltűnt a valóságfedezet: *„Gyerekkorában Hamza szabadságharcosnak készült, állandóan köldökig kigombolt fehér ingeket viselt, mintha saját kivégzésére indulna. De arra felé nem volt szabadságharc, és csak annyit sikerült elérnie, hogy bekerüljön a kormányi börtönbe.”*

Ha egyszer nincs szabadságharc – még a börtönbe zárt szabadságharcos sem jelent semmit. Valahol elveszett az összefüggés a fehér ing, a szabadság és a börtön között. A harcusból rab lesz, teljesen irreális újabb sze-

repekörében is: „*Haja selyemből volt, foga üveg-
ből*”, mint a drága, giccsek játék babáknak. Itt
már felesleges a kivégzőosztag, az ing jelké-
pes funkciója is átalakul: „*A sosem használt
gomblyukat eltömte a szutyok.*”

Össze nem illő dolgok egymásra vonatko-
zása és egymásrautaltsága tart egybe mégis
egy éppen inkohereciájából erőt merítő vilá-
gót: a jeles napok alig különböznek a köl-
csönzöbéli ruháktól, eltakarnak valamit, hogy
ne látsszék, micsoda is voltaképp. Semmi. A
semmi és a minden ugyanazt jelenti. Amikor
a narrátort nevelőanyja bemutatja az archi-
mandritának, a bizonyító erejű szakmai tesz-
telés ekképpen megy végbe:

„– *Mű is mondott, mihez ért a kedves fia?*

– *Mindenhez.*

– *Akkor egyszer majd gondjára bízunk egy ki-
sebb gyülekezetet. Addig is vezessen egy boltot.
Mondjuk egy olyant, ahol kimenőruhákat lehet bé-
relni.*”

A mindenhez értők világában minden le-
hetséges. A szerzetesek és egyéb papi méltó-
ságnevet viselők igencsak világias mestersé-
geket űznek: Fulga atya a vasútállomás
poggyászmegőrzőjének gondnoka, Punga
atyának kocsmája van, de még az érsek sem
az a bizonyos érsek, mint ahogy a rab sem
bűnöző, a tényleges bűnözőt nem ítélik el, el-
ítéltként azt kezeli, akit valamiért tüdőbeteg-
nek nyilvánítanak. Minden és mindenki sza-
kadatlanul valami másba megy át: ez az egész
zárt világ efféle körkörös átváltozásokból áll,
egyetlen tartós vonása, amiből valóságát me-
riti, az, hogy senki és semmi nem valódi benne.
De hát kit érdekel? A megélhetési módok
szinte állandó változásával (egyre képtele-
nebb foglalkozások jelennek meg) az alá-
vagy fölrendeltségi szolgáltatásokban érde-
keltek személyisége is beolvadna valamilyen
szüntelen megszűnésbe, ha egyéni vonások-
nak a legcsekélyebb esélyük lenne rá, hogy
bár nyomokban, fokozatosan halványodva,
sorvadva megnyilatkoznak.

Hol megfejtethető, hol pedig makacsul el-
lenálló kódok keltik az olvasóban azt a benyo-
mást, hogy a *déjà vu* egyszerre vonatkozik
irodalmi és dokumentumértékű entitások-
ra. Mintha kulcsregény(ek) szereplői, szálai,
helyzetei tűnnének fel és tűnnének el AZ ÉR-
SEK LÁTOGATÁSÁ-ban. Semmi sem igaz, de az
egész ismerős? Legfőképp az a fölötté prob-

lematikus én, aki látogatások és várakozások
sorában ősi regélők egykedvűségével paro-
disztikus rendet tart, miközben ragaszkodik
hozzá, hogy ne egészen a semmiből érkezzék
a történetbe: van neki nevelőanyja, mostoha-
nővére – csupa majdnem rokon szavatolja a
kényszerlakhelyek vándorénekesének hova-
tartozását.

Ha egy feltételezett, mitikus szereposztás mö-
gé egy pillantást vetne az olvasó, ha a regény
szolgáltatta adatokból afféle *Ki kicsoda?*-t
konstruálna kedve szerint, csak úgy kísérel-
hetné meg szereplők és szerepek megfelelte-
tését, hogy alkalmi, esetleges, mozzanatosan
betöltött funkciók nyomába ered. Hiszen a
regény gépezetét működtető elv éppen az ál-
landóság hiánya, az ebből eredő bizonytalan-
ság. Narrátorunk például a regény állandó
és vendég szereplői között ügyvel-bajjal folyó
kommunikációban látja el másik (második?
hányadik?) feladatát. Szándékosan túlbonyo-
litott mechanizmus, afféle eleven lehallgató-
rendszer alkatrésze, a tényleges információ-
csere, az egyáltalán bármely kapcsolat meg-
akadályozására irányuló hivatalos eljárásban
működik közre: a fontosság foka itt az abz-
szurdítás mértékével mérhető: „...az ügy, ami-
ről tárgyalni akartak, annyira kényes volt, hogy
jobbnek látták, ha nem személyesen beszélgetnek,
hanem egy semleges személy közvetítésével. Úgy,
hogy a jereváni vendégek a fodrászszékekben ültek,
Colentina Dunka mögöttük állt, és a tükörből né-
zett szembe velük, én pedig az ajtóban vártam, hogy
üzenetet vigyek Gábrriel Ventúzának. Ő ezalatt a
hátsó udvarban ült a küszöbön, mellette az aján-
dékba kapott drapp-lila csikos szőttés tarisznya he-
vert, benne négy gránátalmával”. A mondat csat-
tanójaként, az egzotikus gyümölcs (a tarisz-
nyában, láthatatlanul) vagyis a BIBLIA nyel-
vében, a mesében, az olvasó asszociatív inger-
pályáin kiteljesíti az abszurd szöveghatást.
Hogy milyen jelrendszer hívja elő nagyon
sokfelől és dolgozza össze kikezdzhetetlen
egységé ez a regénybeszédet? Nem biztos,
hogy a pontosan körülhatárolható tér-idő la-
kójának olvasata – amely nagyjából egybeesik
a szerző beavatottságával a régió és az adott
történelmi korszak elképesztő rítusaiba – e
történelmi kulcsregény egyetlen kulcsa! Ha
pedig paródiaként olvassuk, és úgyszólván
minden felhatalmaz, aminek AZ ÉRSEK LÁTO-

GATÁSA-ban szinte közvetlenül politikai jelentés is tulajdonítható, akkor az a kérdés, hogyan olvassa csakis mint az ön maga gyilkos paródiájában létező világot leképező művet az, aki a remekműre mint egészre reagál, s nincs szüksége a sok-sok rész jelentéshat-terére?

Az utókor már itt van: az utókor a más-ként olvasó. Nem úgy olvassa Bodor Ádámot, mint Bodor Ádám és kortársai az 1984-et olvasták volt, vagy éppen, miért ne, a G. A. ÚR X-BEN-t. Talán inkább úgy, mint ugyane kortársak Swift GULLIVER-jét (nem az ifjúsági kiadásokra gondolok!): a Swift kortársai közéleti-erotikus kulcsregénynek olvasták, aztán meghaltak, s magukkal vitték a kulcscsomót. A pletykák elszálltak. Maradt a mű. Így maradhat meg az irodalomtörténetben a helyzettudatosok összekacsintásainak keresztü-zéből kikerülve AZ ÉRSEK LÁTOGATÁSA. A más-ként olvasónak talán nem is arról szól ez a regény, hogy az utolsó k. u. k.-nyomokat lebontó balkáni maffióta-nacionál-szocializmus – ami *önmagában* is sok mindennek a paródiája, *önmagának* elsősorban – par excellence paródia, és csakis ekként van felismerhető identitáskészlete.

Az irodalom független lehet attól, amit valóságának nevezünk. Az író nem. Az olvasó sem. Ezért az esettanulmányban kétszeresen is részt vesz. Róla szól, és szólnia kell róla. Számunkra releváns, hogy AZ ÉRSEK LÁTOGATÁSA értelmezhető úgy is, mint történelmi regény, úgy is, mint negatív utópia, s mindkét esetben – ha ugyan a kettő ténylegesen szétválasztható, s nem éppen abban rejlik a regény páratlan ereje, ahogyan ezt az ambivalenciát nyelvévé lényegíti át – parodisztikus. Olyan epikai elemek kerülnek egymás mellé, alkotnak régiből, ismertből valami réműletesen újat, ami a történelem patetikus kellékeit az utópia negatív ábrándja mellé rendeli. Mindkét regényszerkezet mozzanatsor célja a megtévesztés: a *sosem volt* meghamisítását legfeljebb a *sosem lesz* válthatja fel. A szökní kész jelenben, senki földjén, Bogdanski Dolinán a kétféle időnélküliséget összefűzi az én álarca mögül beszélő krónikás. Amint a fentebb töredékesen idézett epizódból is kitűnik, közvetítő funkciója, a szóvivő munkaköre a regénybeli szerephalmozások legfontosabb helyét jelöli ki számára. Ezt a fontosságot a

kint és bent, az én és a többiek tükörjátékában gyakorolja, mintha csak egy rábizott üzenetet képviselhetne. Saját mondanivalója nincs. Helye van: az ajtóban. A kint és a bent között. A kényes ügy kezelésének közepén. A kényes ügy pedig attól kényes, hogy titkosítva van. A tükör – mágikus szertartások sejtelmes eszköze – ugyanannak a fodrászatnak ugyanaz a tükre, amelyről a bérgyilkosok leolvasták, mi az, ami a titkukból látható. Titok és tükör szorosan összetartoznak, kiegészítik egymást, mint a látható és a láthatatlan. A látható a nem láthatónak, az elrejtettnek, a titoknak minél nagyobb felületét hivatott leplezni és helyettesíteni. Ami igazán fontos – az tabu. Egyébként, ha már itt tartunk, a helynévadás Bodor Ádám-i szintere, Colentina Dunka fodrászata a Névtelen Zsákutcában található! Ami – akárcsak a rejtelmesen semmitmondó Február huszonkettedike sor vagy a Szent Akadémikusok útja, a Bogdanski Dolina-i értékszemponot emeli ki hatásosan, ha nem egyformán hat is a másként olvasóra meg arra, akit hadd nevezzünk az esettanulmány alanyi tárgyának.

Az utcanév éppúgy hírül adja az idő kiszáradását a névadó hatalom által, miközben az felmutatja saját értékkeszletét, kulturálistörténelmi jelképteremtő kapacitását, mint a tárgyaknak juttatott szimbolikus-evokatív erő. A nem valóságos történelem folyamatában hallatlanul meg nő a tárgyakba sűrűsödő érzelmi energia hatalma: a gyöngéd iróniával kezelt drapp-lila csikos tarisznya roppant jelentésgazdag ajándék, a hovartartozás üzenete, a múltból jön, egy elérhetetlen világból, ahol gránátalma terem... És a jereváni vendégek!

A jelzős szerkezet előtagja egyből a jereváni rádióra, arra az intézményre emlékeztet – és ez eszmetársítás a javából! –, melyet mint ellenmérget a szervezet, a totalitárius szocializmus termelt ki, leginkább rendszerspecifikusan reagálva önmagára: minden vice in statu nascendi mutatja be a társadalmi tudathasadást. Időben szűkebbre vont körben az asszociációs pályán, mint a jereváni rádiós folklór, és más regiszterben a jereváni vendégek megjelenésével Nagorno Karabah szelleme is elfoglalja méltó helyét a kísértetjárásban. Különböző hangnemek mesteri disszonanciája, a tragikus és a groteszk mint ugyan-

abban a perben megidézett, egyaránt szava-hihető tanúk vallanak arról a világról, amelyben minden mindennel összeegyeztethetetlenül él együtt.

„A katonák égő zongorákban, a húrokon gondosan elhelyezve félbevágott bárányokat sütögettek még heteken át, s amikor minden hangszer elfogyott, a csürt is eltűzelték.” A történetet, ahogy az szóbeli hagyományhoz illik a nagy kultúrákban, több változatban és újra elmesélik, minden variáns más és más vonatkozására tér ki: „A Senkowitzéké volt valamikor a Senkowitz udvar, benne a hangszerlerakattal: egy időben úgy nézett ki, ők fogják ellátni egész Bukovinát harmóniummal és zongorával. De a tartományba közben bevonultak a hegyvadászok, és a szép tervek szó szerint füstbe mentek. A zongorákban heteken át félbevágott bárányokat sütöttek – a nemes fa sokáig tartja a paraszát –, a húrok a forróságban egyenként pattantak el, zümmögésük a füsttel együtt szállt föl az udvarból, és még napok múltán is a házak fölött lebegett.”

A tárgyi világ lepusztultsága állapot, folyamat, cél: összefügg a negatív intenzitásával mindennek, ami emberi. Bogdanski Dolinában a villamostól a zongoráig minden a legrosszabb sorsra jut. Kimondatlanul jelen van a szónoki kérdés: Miért éppen maga az emberi lény volna kivétel? A tárgyak pusztulása, elpusztítása szükségből, közönyből, tudatlanságból a civilizáció megszűnését hivatott bejelenteni – az emberinek az ember által való megszüntetése a visszavétel gesztusa ott és akkor, ahol és amikor már nincsenek doktor Faustusok, sem pedig IX. szimfóniák. A kegyetlen játékosságon itt nem dereng át semmi, ami az emberek alkonyát bár egy eltűnt idő édességének alig hihető visszfényével vonná be. Ha a jövőről szólna AZ ÉRSEK LÁTOGATÁSA, attól kellene tartani, hogy a jövő az az idő, amikor ezt az apokaliptikus víziót nem lesz, ki olvassa.

Hogy nincs jövő, abból is látszik, hogy a regényben gyermek nem szerepel. Öreg sem. Pontosabban: a szereplőknek nincs életkoruk. Kortalan élőkről és holtakról szól AZ ÉRSEK LÁTOGATÁSA. Jövőkép nincs. Várakozás van. Várakozás: rítus várakozók nélkül és látogató nélkül, hiszen itt mindenki a következő látogatást akarja megúszni, a magas rangú látogatókat pedig megölik, mielőtt megérkeznének. Olyan rítus ez, mint amikor kihirdetik és újra meg újra meghosszabbít-

ják, a végtelenségig a rendkívüli állapotot. Ha minden állapot rendkívüli, beáll a rendkívüli rutinja, a várakozásra ítétek számára tilos és kötelező dolgokra egyszerűsödnek az élet dolgai.

Szükségtelemmé válva, akárcsak a tárgyi civilizáció, a szellemi kultúra, a szocializáció intézményei is megszűnnek, vagy kiürült formákként üresjáratban működnek tovább. A templom például az az épület, ahol mindenki énekel, miközben Periprava érseket két – jégcsákánnyal és jatagánnal felszerelt – személy látogatja meg; az emberi dolgok metafizikai és lelki vonatkozásai teljességgel kívül esnek a létezésen, talán mert valójában nincsenek emberi dolgok, hiszen a pusztta túlélés mint a várakozás tétje merőben biológiai természetű, a reménytelenül is létezni tudásra korlátozódik; a természet és a történelem időnként beugranak egymás szerepébe, mindkettő véletlenül tűnő, elemi csapás képében látogatja Bogdanski Dolina lakóit, mint amikor kiárad a határfolyó, s ők átkerülve a túlsó partra, arra ébrednek reggel, hogy egy másik országban élnek. Élnek vagy vegetálnak – egyre megy, a regénykoncepció semmit sem tűr meg, amit csak a pátosz nyelvén lehetne kimondani. Ahogy nem mondhatók ki a rezignáció nyelvén a pátosz magyar nevei sem: a szenvedés és a szenvedély. Száműzött szavak ezek, nincs helyük a szövegstratégiában, amelyben az írónak elsőként – eddig egyetlenként – sikerült egy következményeiben és történelemfilozófiai következtetéseiben máig lezáratlan és feldolgozatlan tapasztalati anyagot a maga példátlanúságában hozzáférhetővé tenni az irodalom számára.

Hogy mi marad az utópiából, ha gondosan kivonják belőle a humanizmust – Madách óta tudjuk: falanszter. Hogy a falanszter a nyelvvel kezdődik – Orwell óta tudjuk. Bodor Ádámot olvasva úgy tűnik, Orwell félmunkát végzett. „Nincs több szavam” – mondja Pilinszky. Bodor Ádámnak már nem is kell mondania. Más a dolga: bebútorozza és benépesíti regényvilágát hiánnyal. Hogy AZ ÉRSEK LÁTOGATÁSA történelmi regényparódiahipotézis, amennyiben elfogadjuk, hogy ez a regény az ellopott történelemről szól, elsikkasztott értékekről, valamint arról, amit a helyükbe csempésztek. Már maga a cím pusztán ígéret, célzás bizonyos tervek megvalósíthatóságára. A várakozás e tervek megelőle-

gezett valósága. A várakozásregény egy olyan *most* leírása, amely a *majdra* irányul, Bodor Ádám ezt az időjátékot béleli ki parodisztikus rétegével a történelmi regénynek, amely a *mosthoz* keres előzményt. A látogatásban mint helyzetben egy pillanatra találkozhat a *most* és a *majd*. De nincs látogatás, újra meg újra elmarad, és erről szól a regény, a szakadatlan előkészületekről, arról az időről, amelyet a várakozóknak egy másik időre függesztett szammel kellene tölteniük, és nem teszik. Maguk elé néznek, hallgatják az epikai alany egykedvű hangját, aki látogatásról és várakozásról mint hatalmi technikáról, fogásokról, trükkökről mint következetesen összefüggéstelen folyamatról számol be. Szimbolikus idő a látogatás ideje, szájhagyomány és hivatalos bejelentés, vicc, rémhír élteik az örök készülődést: nem jön valaki, aki nincs. Senki sem látta. Csak neve van, mindig más neve. Új név, új időszámítás. Az idő kisajátítása a legönkéntesebb, a legtótálisabb kisajátítás, teljes uralom a szubjektum fölött, annak élete és halála fölött. Az időt csak a nyelvben lehet kisajátítani: a múltból beszélni, a jövőről beszélni lehet, nem lehet élni benne. A Senkowitz lányoknak és a rókának egyaránt bibliai halálnemet választ Bodor Ádám: a megkövezés mediterrán kivégzésmód; ha hinni lehet Kazantzakisznak, s miért ne lehetne, archaikus görög faluközösségekben végre véget érő századunkban is előfordul; a jatagán és a jégcsákány történelmi allúziók, s együttes használatuk az anakronikus Kronoszról szól, az önmagának hazudó történelemről, a *nagy hazugságnak* mindenre, legfőképp a gyilkolás kellékeire, diszleteire kiterjedő figyelméről és hatalmáról.

Erről a szervezett káoszról el lehet mondani, hogy konfúzus kapcsolatot alkot benne rend és anarchia, vagyis se rend, se anarchia. Ha van cél, hát éppen ez az: semmit és senkit ne lehessen ki-, meg-, felismerni. Próteuszi alakváltozások követik egymást, a hely szelleme a műben többszörösen körülírt helyszín hatalmaként érvényesül, nincs lélektani ábrázolás, nincs nemzeti specifikum. Multikulturálisnak parodizálható keverőpulton készülnek személy- és helynevek. Bodor Ádám laboratóriumában dolgok, élőlények, természet, történelem egyetlen differenciálatlan entitássá homogenizálódnak: vakvéletlen futó-

szalagán készülnek az események, egyre megy, hogy árvíz vagy politika okozza, hogy „*Bogdanski Dolina a koromsötét éjszaka néhány órája alatt, amíg lakosai úgyszólván aludtak, átkerült a túlsó partra. Egy másik országba*”. És teljesen egyre megy, hogy mire hasonlít, és mitől különbözik.

Jelzők és jelképek kerülnek új környezetbe, hozzákopnak, hozzázülnek, fényüket veszítik, még a csillogás és villogás is a megszokottól merőben eltérő hangulat és jelentés; minden helyet változtat, és minden hely megváltozik: „...*az emeleti lakások jobbra üresen maradtak, ott most inkább madarak laktak, gyöngybaglyok, kuvikok, a sok villogó üvegcsomk között kifakult függönycsapatok lobogtak*”. Vagy: „*A magasban, a levegő láthatatlan örvényeiben, mint kergetőző sirályok, széltől elragadott nejloncsapatok csillogtak*.” Ez a motívum is visszatér más változatban, ahogy az a sokadszor elbeszélte történetekben lenni szokott: „*A magasban, a felhők alatt, mint széltől felkapott nejloncsapatok, csillogó sirályok keringtek, villogásuk néha elérte a földet*.”

A sirályok csillognak, ahogy a nejlon csillog, mint a sirály. Fonák szimmetriát állít fel és bont meg a helycsere, ragadozó madaré a hulladékkal, a dologi egyneműsödése a természetivel, eggyé degradálódnak az élővilág és a leghitványabb élettelen anyag. Ez a lealjasított fényszimbolika, ez a színén is, visszáján is hamis csillogás pimasz biztonságát az ugyancsak szimbolikus tér-időből meríti, amelyet joggal érez az olvasó – Tamás Gáspár Miklós szavával – „*filozófiától elhagyott terep*”-nek. Hadd tegyem hozzá: a moralizálás rendszerint túléli a morált, főként az irodalomban, no meg a politikában. Csakhogy Bodor Ádám éppúgy nem moralizál, mint ahogy az a hiánybeteg világ, amelyről regénye szól, a lélektant is teljességgel nélkülözi.

Miféle apokalipszis ez? Kinek a jelenései? Milyen messianizmus Messiás nélkül? Mi minden nincs? Talán azért nem kell felhagyni minden reménnyel, mert ebben a kijárat nélküli regénytérben sehol nincs remény? Kulturális reflexeivel az ekként vagy másként olvasó riadtan és elbűvölten keres helyet a legelőkelőbb szellemi családban a kései, eltvedt rokonnak. Körülötte nincs kénes bűz. Csak „*ijedt emberszag*”.

Szilágyi Júlia